

IV. Göre Gábor Humorkonferencia

Szőlősgyörök, 2017. május 5-6.

Gárdonyi Géza műveinek helye, szerepe a magyar irodalom tanításában, további lehetőségek

Szeretnék köszönetet mondani Keller Péternek, Gárdonyi Géza dédunokájának, Klotz Péter polgármester úrnak, Molnár Rita igazgató asszonynak, hogy ismét itt lehetek a Göre Gábor Humorkonferencián. Az pedig, érdemen felüli ajándék számomra, és hálásan köszönöm, hogy szólhatok Gárdonyi Géza írásainak a magyar irodalom tanításában betöltött helyéről, szerepéről, és azokról a további lehetőségekről, amelyek megvalósítását fontosnak tartom.

Nem vagyok sem irodalomtörténész, sem kritikus, sem Gárdonyi-kutató. Magyar nyelv és irodalom szakos tanárként tanítottam általános- és középiskolában, főiskolán és egyetemen, most is tanítok a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskolán, mégis a leghelyesebb, ha Gárdonyi-olvasóként határozom meg önmagam. Gyermekkoromtól legkedvesebb olvasmányaim közé tartoztak regényei és elbeszélései, amelyeket az életem során többször is újraolvastam, és mindig másért voltak érdekesek, tanulságosak számomra. Nem csak számomra, hiszen az *Egri csillagok* Nagykönyv lett, és gimnáziumunkban, a kaposvári Tánicsics Mihály Gimnáziumban két évvel járt felettem Gilicze Gábor, a *Titkosnapló* egyik megfejtője. A Göre Gábor Humorkonferencia iránti érdeklődés, az előadók számának növekedése is Gárdonyi szeretetét, munkásságának jelentőségét tükrözi.

Véleményem szerint sem a magyar irodalom tananyagát meghatározó, többször is átdolgozott Nemzeti Alaptantervben, sem pedig a magyar irodalom tanításában nincs a helyén Gárdonyi Géza irodalmi munkássága.

Ha megkérdezzük ma a diákokat, mit olvasnak szívesen, az *Egri csillagok* című történelmi regény biztosan szerepel a felsorolásukban, 2005-ben pedig „Magyarország legkedveltebb regénye” lett. Miért hiányolom mégis Gárdonyi Géza műveit a magyar irodalom tanításából?

A magyar oktatásügy a tananyagokat spirális teraszos szerkezetben tárgyalja. Ez azt jelenti, hogy az egyes tantárgyak tananyagának legfontosabb részeivel a diákok először az általános iskola alsó tagozatában, majd a felső tagozatban, később a középiskolában találkoznak, mindinkább kibővítve az ismereteiket. Pl. Petőfi Sándor néhány költeménye, a márciusi forradalomban betöltött jelentősége szerepel az alsó tagozatban, a *János vitéz* ötödik osztályos tananyag, majd a középiskolában, a 15-16 évesek számára a magyar romantikánál tanítjuk ismét Petőfi Sándor műveit, de említhetném Arany János, Ady Endre, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán vagy Móricz Zsigmond munkásságát is hasonló oktatási módszert követve.

Furcsa módon, Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényét csak az általános iskola 6. osztályában tanítjuk házi olvasmányként, és a későbbiekben írásai már nem szerepelnek a tananyagban. Pedig fontos szerepe lenne a diákok hazafias nevelésében, történelmi ismereteik bővítésében az *Egri csillagok*nak a későbbiekben is, hiszen a középiskolában már sokkal többet megértenének a diákok a regény üzenetéből.

Vizsgáljuk meg a Katolikus Pedagógiai Intézet honlapján megtalálható, a Nemzeti Alaptanterv alapján készült „Helyi tantervi ajánlások az általános iskola 5-8. évfolyamára” tematikáját!

Magyar irodalom 6. évfolyam

Témakör sorszáma	Témakör	Óraszám
1.	Ballada	5
2.	Monda, rege	5
3.	Arany János: Toldi	15
4.	Érzelmek, hangulatok, gondolatok	10
5.	Próbatételek, kalandok, hősök	15
6.	Gárdonyi Géza: <i>Egri csillagok</i> – házi olvasmány	10
7.	Összefoglalás, gyakorlás, ismétlés	7

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Gárdonyi Géza: <i>Egri csillagok</i> – házi olvasmány		Órakeret 10 óra
Előzetes tudás	Korábban olvasott regények, ifjúsági regények. Epikus művek jellemzői: szerkezet, idő, helyszín, cselekmény, fordulat, szereplő; magatartásformák értékelése; vélemény megosztása.		
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	Alapvető erkölcsi értékekkel való azonosulás (szerelem, hazaszeretet, hűség, helytállás), az emberi magatartások megítélése és értékelése. Felkészítés a mű sok szempontú befogadására, értelmezésére; az olvasottak önálló dokumentálására (pl. motívumok azonosítása, jegyzetelés, vázlat). Kreativitás fejlesztése szövegalkotási gyakorlatokkal.		
Ismeretek	Követelmények	Kapcsolódási pontok	
Gárdonyi Géza: <i>Egri csillagok</i> – sok szempontú megközelítés. Tér- és időviszonyok, cselekmény, szerkezet; a szereplők csoportjai, kapcsolataik; konfliktusok. Elbeszélői nézőpont, jellemábrázolás, ábrázolásmód. Bornemissza Gergely életútja. A mű fontos témái (történelem, hősiesség, barátság, szerelem, árulás stb.) és motívumai.	A tanuló – alkalmazza a házi olvasmányok korábban megismert megközelítési lehetőségeit; – előzetesen felkészül a mű sok szempontú értelmezésére; – képes szövegrészlet megtanulására, esetleg jelenet, dialógus előadására, dramatikus játékra.	<i>Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek:</i> adott történetekben a valós és fiktív elemek megkülönböztetése. <i>Informatika:</i> egynyelvű szótárak használata. <i>Természeti ismeret:</i> a regényhez kapcsolódó topológia.	
Kulcsfogalmak / fogalmak	Történelmi regény, ifjúsági regény, kalandregény; téma, motívum.		

Látható, hogy az elsajátítandó ismeretek a diákok életkorának megfelelőek. A történelmi regény feldolgozásának sok szempontú megközelítése elemzi a tér- és időviszonyokat, a cselekményt, a szerkezetet; a diákok megfigyelik a szereplők csoportjait, kapcsolataikat, megjelenik a konfliktusok elemzése, az elbeszélői nézőpont, a jellemábrázolás, Bornemissza Gergely életútja, és a mű legfontosabb témakörei. Tudnunk kell azonban, hogy a 6. osztályba járó diákok átlag életkora 12 év, tehát tanulságos lenne a középiskolás diákok számára ismét értelmezni az *Egri csillagok* tartalmát, üzenetét, összekapcsolva azt a Gárdonyi életúttal, a *Titkosnapló* gondolataival. Ugyancsak hiányolom a középiskolai magyartanításból az Attila udvarában játszódó *Láthatatlan embert* vagy a középkori Magyarországon játszódó, Árpád-házi Szent Margit sorsát felelevenítő *Isten rabjai* című Gárdonyi-regényt és *Az én falum* rövid elbeszéléseit, novelláit, és Göre Gábor bíró úr könyveit is.

A Nemzeti Alaptantervben helye lenne Gárdonyi műveinek a középiskolák harmadik osztályában, a 16-17 évesek tananyagában az előmodernség magyar epikájánál Mikszáth Kálmán, Petelei István, Gozdu Elek, Bródy Sándor írásai mellett. Tudjuk, Gárdonyi *Figurák* című elbeszéléskötetéhez Mikszáth Kálmán írt *Előszót*, amelyben így fogalmazott: „...sok év sok tizenöt kötetét lapoztam már át, de egyet sem találtam köztük feltűnőbbet, mint fiatal író társamnak ezt a könyvét, a *Figurák-at*. Tiszta kék ég alatt derült napsugár mosolyog, – a frissesség harmatja reszket az alakjain. Sok szín, sok szellem s még több elmésség.” A pályakezdő író „veszedelmes vetélytársa”-ként méltatta Mikszáth Kálmán, és Gárdonyi alig másfél évtized alatt valóban kora egyik legolvasottabb novellistája lett.

Az általános iskolában tanult ismeretek középiskolában történő bővítésének másik lehetőségét és fontos szerepét az anekdotikus epikai konvenciók és a komikum műfajelméleti kérdéseinek bemutatásában és tanításában látom.

Tudjuk, hogy már a fiatal Gárdonyi is írt humoros karcokat, anekdotikus tárcákat, legtöbbször álneven (ilyen például a sikeres politikai karcgyűjteménye) humor-rovatokat szerkesztett különböző lapoknál, de az igazi sikert a *Magyar Hírlapban* folytatásban megjelent Göre Gábor levelek hozták meg számára. Göre Gábor bíró úr annyira hiteles alakként jelent meg, hogy az olvasók izgatottan keresték Lepénd községet.

Mivel a középiskola befejeztével lezárul a magyar és a világirodalom tanítása mindazok számára, akik nem bölcsésznek vagy jogásznak készülnek, fontos lenne a műfajelméleti ismeretek megszilárdítása, hiszen Jacques Derrida dekonstrukció-elmélete szerint a könyveket olvasva újraírjuk azokat, így olvasásunk közben új művek születnek a végtelenségig. Az olvasó feladata a zárt világ feltörése, a szöveg alkotóelemeinek újraalkotása. Minden olvasó a sorok között újraírja saját történetét, amely egyszerre azonos valamennyi olvasattal, és különbözik is tőlük. Tehát a befogadó, és az olvasó műveltségétől függ az alkotás értelmezése, mert a szövegek olvasása egyben szövegek beírása a sorok közé. Gárdonyi a *Titkosnaplóban* ezt így fogalmazta meg: „*Magunkat olvassuk a műben*”.

Vajon érjük-e az anekdotát, a komikumot? Értik-e diákjaink az anekdota, a komikum, a humor szerepét, jelentőségét az irodalmi közgondolkodásban? Olvassák-e ma is Göre Gábor bíró uram könyveit?

Egy-egy irodalmi műben az anekdota, a komikum szerepét csak akkor érthetjük meg, ha valamennyire ismerjük a magyar prózaepika anekdotikus, ill. komikus hagyományait. Gondolok itt Csokonai *Dorottyájában* és Petőfinél *A helység kalapácsában* az eposzi kellékek komikus átformálására. Mikszáth Kálmán a *Gavallérokban*, Krúdy Gyula a *Boldogult úrfikoromban*, Móra Ferenc például *A gyevi törvényben* Kosztolányi az *Esti Kornélban* vagy Esterházy Péter a *Kis magyar pornográfijában* szintén használta a magyar anekdotikus epikai hagyomány és a komikum elemeit. Például Esterházyknál a Rákosi-anekdoták ironikusan rájátszanak arra, hogy a törvénytelenégeket elkövető diktátornak azonos volt a keresztnéve az „igazságos” jelzővel felruházott legendás királlyal.

Mikszáth és Gárdonyi írásainak megjelenése idején a humor jobbító szándékú volt, a nemzeti felemelkedést, a társadalmi fejlődést szolgálta. Gárdonyi életútja során bármerre járt, humor-rovatot szerkesztett vagy vezetett a lapoknál, így Győrben, Szegeden, Budapesten. Göre Gábor bíró úr humoros történeteiben Gárdonyi megtalálta azt a hiánypótló formát, amellyel a szélesebb olvasói réteget is taníthatta, nevelhette. Gondoljunk csak például Göre *Az fürödésről szörzött tapasztalatai*, vagy *A számár versönygés*, *A nemzeti szalóny*, *Az lepéni kormány változás*, *A Budapestön való széttekintésök történeteire*. Játék ez az olvasók és a szereplők látásmódjának, nyelvhasználatának távolságával. Gárdonyi társadalomkritikájában felhasználja az olvasók többlettudását, fölényét csakúgy, mint humorérzéküket.

Részletek Göre Gábor bíró úr könyvei-ből:

A pesti úr

„Hamar mögalkuttunk, noha ügön derágá vót, de aszonta nem ér rá sokat beszélni. Engöm a közepire ütetött, a zanyukomat mög a katufrék sógort a vállamra hajoltatta.

-Tessék aszondi mosolyogni.

-Mitsoda?-mondok.

-Ne vessenek aszondi.

-Mit ne vessünk? mondok. Három forintot kér az úr ijen kis képér, aztán még ne vessünk is.”

Az lepéni kormány változás

Lyó egészségöt és hasolló lyókat kívánok, továbbá mondok az közgyülésnek, tudják kentök, hogy mér möntünk Szent György nap után való keddön az városba. Sömmi ögyébér, hanem hogy az jég erányába biztosítsuk az kösség termésit és mondottuk aztán dörága az biztosítás vagyis 117-t pöngő öszvesen, kár annyi pézt elvesztögetni, mert a jégesső nem bizonyos, de ha ezt a pézt a magunk hasznára fordítjuk, hát az bizonyos, hogy a miénk marad. Valamennyien ezt javasolták. Hát aztán hogy a mult hétön tsakugyan esött az jeges esső, mondok az kösség mögnyugtatasára el költ tsapnom a zeskütteket, minek szavaltak ugy, hogy ne biztosítsunk.

És a közgyülés immáron dögönyözni kívánta a zeskütteket, de mondok, ez végül maragyék, én kiállitom a zírásokat alkotmányos szokás szörint.

1.

Kedves Katufrék! Kendöt ezönnel le mentöm a zeskütségrül, mivelhog kend számár embör.

Göre Gábor
bíró úr.

2.

Kedves Durbints! Kend is számár embör, hát lementődik a zeskütségrül.

Göre Gábor
bíró úr.

És tovább is igyen kiadtam az leveleket, a miket a közgyülés hejösölt is és a zeskütteket sorra elagyabulták.

- No mondok, tisztótt közgyülés, minekutána letisztöltük a zeskütteket, de náluknál okosabb embör még sins a faluba, hát újra mög köll őket választani. Mert ez a zalkotmányos rönd, mikor alkalmasabb embörök nem tanálódnak.

1.

Kedves Katufrék! Kendöt ezönnel mögen bénevezöm esküttnek.

Göre Gábor
bíró úr.

2.

Kedves Durbints! Kendöt is bénevezöm mögen az hivatalába.

Göre Gábor
bíró úr.

Aszondi rá Durbints sógor:

- Tisztótt közgyülés ö. m. a f. minekutána engöm az kisbíró is öklözött ö. m. a f. én tisztölöm a kösségöt ö. m. a f. de nem vállalok hivatalt ö. m. a f. Mer nem ölég, hogy fizetéssel nem lyár, hanem még mög is vernek érte ö. m. a f. dehogy is vállalom, még ha az tekintetös szolgabíró ur kívánja, akkor se ö. m. a f.

De azután addig tsillapítottuk a szép szóval, hogy mégis elfogadta minekutána Szetsődi Pál kisbíró eltörte az bottyát. Dehát az lepéndi kormányválságot így mégis eligenyösítettük. Mejhöz hasolló lyókat kívánok.

Göre Gábor
bíró úr.

Vizsgáljuk meg a Nemzeti Alaptantervnek a Katolikus Pedagógiai Intézet honlapján található „Helyi tantervi ajánlások a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára” tematikáját! Láthatóan lenne helye az itt felsorolt kronologikus rendben is Gárdonyi Géza műveinek.

11. évfolyam

Tematikai egység sorszám	Tematikai egység	Órakeret
1.	Életmű – Arany János	10 óra
2.	Színház- és drámatörténet – Madách Imre: <i>Az ember tragédiája</i>	9 óra
3.	Világirodalom – az európai epika és líra a romantika után (19. sz. második fele)	12 óra
4.	Színház- és drámatörténet – az európai dráma és színház a 19. sz. második felében	8 óra
5.	Magyar irodalom a 19. század második felében – portré: Mikszáth Kálmán	10 óra
6.	Magyar irodalom – a <i>Nyugat</i> és első nemzedéke	7 óra
7.	Életmű – Ady Endre	10 óra
8.	Portré – Móricz Zsigmond	7 óra
9.	Életmű – Babits Mihály	10 óra
	Életmű – Kosztolányi Dezső	10 óra
10.	Látásmódok: Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula	8 óra
	Összefoglalás és dolgozatírás	7 óra

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Látásmódok: Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula	Órakeret 8 óra
Előzetes tudás	Karinthy Frigyes: <i>Tanár úr kérem</i> , részlet; karcolat, paródia; esetleg: <i>Ezeregyéjszaka</i> és Szindbád alakja.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A nosztalgia és humor szerepe a műalkotásban és az ember önértelmezésében. Az alkotói életútra összpontosító bemutatás: Karinthy és Krúdy helye a korszakban; alkotás- és látásmódjuk jellemzői. Önálló tájékozódás, műválasztás, műértelmezések, összehasonlító elemzések.	

Ismeretek/fejlesztési követelmények		Kapcsolódási pontok
<p>Karinthy kispikájának jellemzői választott novella (pl. <i>A cirkusz; Találkozás egy fiatalemberrel; Barabbás</i>) és a <i>Tanár úr kérem</i> karcolatgyűjtemény darabjai alapján.</p> <p>Humorfelfogása (humoreszkjei). Irodalmi karikatúrák (néhány, már megismert szerző /mű és paródiája) az <i>Így írtok ti</i> szemelvényei alapján.</p> <p>Krúdy Gyula írói világa, egyéni hangja legalább egy Szindbád-novella alapján, anekdotikusság, az idő és az emlékezés formaalkotó szerepe.</p> <p>A Krúdy-művek atmoszférájának, témáinak, alakjainak, motívumainak megidézése (stílusimitációk, pl. Márai Sándor: <i>Szindbád hazamegy</i>; Huszárík Zoltán: <i>Szindbád</i>).</p>	<p>A tanuló</p> <ul style="list-style-type: none"> – képes néhány alkotás értelmezésére, műelemzések kritikus befogadására, saját álláspont kifejtésére és adott szempontú, önálló műmegközelítésre (pl. novellaelemzések megfogalmazására); – képessé válik összehasonlító elemzésekre (párnovellák, pl. <i>A jó tanuló felel / A rossz tanuló felel</i>; ellentétesek, pl. <i>Magyar dolgozat / Röhög az egész osztály</i>); mű és paródiája összevetésére); novellaciklus és film összehasonlító elemzésére; – műismeret: Karinthy (választható valamely műve); Krúdy egy novellája. 	<p><i>Mozgóképkultúra és médiaismeret:</i> Huszárík Zoltán <i>Szindbádja</i>. Karinthy műveinek filmes adaptációi, műveinek előadó-művészeti példái.</p> <p><i>Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek:</i> urbanizáció, városi élet Budapesten.</p>
Kulcsfogalmak/ fogalmak	Humor, paródia, karcolat, novellaciklus, hasonmásalak, nosztalgia.	

A középiskolai magyar irodalom tanítása során foglalkozni lehetne és kellene Göre Gábor bíró uram humoros formában előadott társadalomkritikájával, a komikum és az anekdotikus hagyományok felelevenítésével, a komikum forrásával és változataival, a nevetés hatalmával. A komikumot nem lehet annak befogadójától elválasztani, nem véletlenül beszélünk valakinek a humorérzékről, azaz képes-e a dolgok mulatságos oldalát meglátni. Arató László – Pálya Károly: *Bejáratok* című tankönyvükben így fogalmazzak: „A mindennapokban nem beszélünk „komikumérzékről”, pedig a humorérzék valójában a komikum érzékelésére, élvezetére vonatkozó képesség. Az esztétikai (széptani, művészetelméleti) fogalomhasználat szerint a komikum a tágabb gyűjtőfogalom, amelybe beletartoznak a komikum olyan, később majd szétválasztandó, megismerendő válfajai, mint a szatíra, a humor, az irónia vagy a groteszk. A „humor” tehát pontatlanabb, hétköznapibb szóhasználat a komikum fogalma helyett, annak szinonimájaként alkalmazzuk.” Így tehát taníthatnánk Göre Gábor bíró uram leveleivel a humor, a komikum mibenlétét, beszélhetnénk

a diákokkal arról, min szoktak nevetni és miért. Miért lehet a nevetés felülemelkedés önmagunkon, amikor a komikum befogadásával, élvezetével, saját gyarlóságainkkal szemben kerülünk fölénybe.

A felszabadító nevetés elmélete szerint a komikum gyakran van kapcsolatban az elnyomással, a külső és belső korlátokkal. Dr. Bagdy Emőke - Pap János: *Ma még nem nevettem* című könyvében így fogalmaz: „A nevetést a szabadság legteljesebb megélésének, életolajozónak, az Olümposz isteneitől eltanult csodának tartjuk. Könyvünk írása közben amiatt aggódtunk, hogy ha a nevetést darabkákra szedjük, megvizsgálva eredetét, okát, formáját, lélektanát és társas jellemzőit, elfelejtünk tiszta szívből nevetni. De nem így történt. Jókedvünk, humorérzékünk továbbra is a régi, s Milan Kunderával valljuk: *„Nevetni annyit jelent, mint mélységesen élni.”*”

Fontosnak tartom tehát Gárdonyi Géza különböző műfajú írásainak a középiskolai magyar irodalom oktatása során történő tanítását. Talán az elmondottak alapján is egyértelmű, hogy a Nagykönyv szerzőjének a munkásságával kapcsolatban is szükség lenne az általános iskola 6. osztályában elsajátított ismeretek bővítésére, kiegészítésére. A tanároknak és a diákoknak egyaránt segítséget jelenthet a középiskolai oktatáshoz, Gárdonyi értő olvasásához Keller Péter: *Az élő Gárdonyi-arc* című könyve.

Hinnünk kell Gárdonyi Gézának, aki a *Titkosnaplóban* az irodalmi értékről szólva így fogalmazott: „*A műalkotás egy szép rezgésnek a megörökítése. Egy lelki mámor feledhetlenné tévése.*” és „*Minden műnek akkora az értéke, amekkora rezgést kelthet a szívekben.*” „*Amelyik műben nincs mosolygás, olyan, mint a sótlan leves.*”

Felhasznált irodalom:

Arató László - Pála Károly: *A szöveg vonzásában I. Bejáratok.* Műszaki Könyvkiadó,1998.

Bagdy Emőke - Pap János: *Ma még nem nevettem.* Kulcslyuk Kiadó, 2011.

Gárdonyi Géza: *Titkosnapló.* Szépirodalmi Könyvkiadó,1974.

Katolikus Pedagógiai Intézet: *Helyi tantervi ajánlások.*(<https://www.katped.hu>)

Budapest, 2017. április 22.

Sallai Éva